

УДК 338.26:332.1

Ріщук Л.І.

кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Тараєвська Л.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Rishchuk Liliia, Tarayevska Lesia

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті здійснено ідентифікацію та аналіз ризиків, що мають високу ймовірність виникнення та значний ступінь впливу на діяльність закладів вищої освіти. Обґрунтовано необхідність вжиття превентивних заходів щодо зменшення впливу визначених ризиків. Доведено доцільність формування та реалізації основних елементів стратегічного планування для навчальних закладів, а саме формування візії, місії, цінностей, стратегічних цілей та завдань у сфері надання освітніх послуг, науково-дослідницької роботи, міжнародної діяльності, студентського самоврядування тощо. Розглянуто міжнародний та вітчизняний досвід розроблення місії закладами вищої освіти, надано пропозиції щодо формування візії, місії та цінностей для Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Формування й реалізація основних елементів стратегічного планування дають можливість орієнтуватись на перспективу, раціонально використовувати наявні ресурси та розвивати місцеві фактори конкурентних переваг.

Ключові слова: стратегічне планування, заклад вищої освіти, ризики закладів вищої освіти, місія, візія, цінності закладів вищої освіти.

Постановка проблеми. Для того, щоб ефективно функціонувати в конкурентному ринковому середовищі, вища освіта як вид економічної діяльності, що представлена закладами вищої освіти, повинна бути далекоглядною, мати бажання та стимул сприймати зміни та запроваджувати їх. Саме тому розвиток закладів вищої освіти має здійснюватися на основі реалізації принципів стратегічного планування, які орієнтовані

на результат. Стратегічне планування – це необхідна умова забезпечення того, щоби діяльність у закладах вищої освіти була системною, орієнтувалась на перспективу, раціонально використовувала наявні ресурси та розвивала місцеві фактори конкурентних переваг, була максимально ефективною. Розвинуті муніципалітети світу сьогодні не роблять жодної дії, якщо вона не відповідає стратегії та не є кроком до її реалізації. Спо-

чатку слід скласти стратегію, а вже потім реалізовувати проекти та дії.

Досвід багатьох країн дає підстави зробити висновок, що планування є ключовим аспектом ефективної діяльності із забезпечення розвитку будь-якого господарюючого суб'єкта, зокрема навчальних закладів. Без використання стратегічного підходу дії ризикують бути частковими, неузгодженими та безрезультатними. Використання стратегічного планування дає змогу врахувати ці зміни та складнощі, а також забезпечує потребу досягнення певних цілей, результат досягнення яких хочуть бачити всі зацікавлені сторони, зокрема апарат управління, професорсько-викладацький склад, студентство, абітурієнти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомих результатів у дослідженні актуальних питань розроблення та впровадження основ стратегічного планування в систему освіти досягли провідні вчені, зокрема О. Алимов, В. Андрущенко, Т. Боголіб, М. Володькіна, Ю. Гончаров, І. Грищенко, М. Денисенко, С. Захарін, І. Ігнат'єва, І. Каленюк, О. Кухленко, В. Луговий, М. Мартиненко, А. Наливайко, В. Пастухова, М. Степко, І. Тарасенко, Л. Федулова, З. Шершньова, Л. Шульгіна. Слід також зазначити, що у розробленій Національній стратегії розвитку освіти на 2012–2020 рр. визначено, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного та духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [1].

Питання ризик-менеджменту в діяльності закладів вищої освіти висвітлено в працях таких авторів, як В. Дадалко, І. Каленюк, І. Новікова, Л. Сергєєва, А. Сбруєва, Т. Удовицька.

Ефективне функціонування закладів вищої освіти зумовлює необхідність кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості та конкурентоспроможності наданих послуг, уникнення ризиків, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних та соціокультурних умовах, їх інтеграцію в європейський та світовий освітній простір. Основним орієнтиром розвитку ЗВО має стати формування візії, місії, цінностей, стратегічних цілей та завдань у сфері надання освітніх послуг, здійснення науково-дослідницької роботи, міжнародної діяльності, студентського самоврядування тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є ідентифікація ризиків в діяльності закладів вищої освіти, узагальнення підходів до формування місії вітчизняними та зарубіжними університетами, розроблення стратегічних елементів (візії, місії та цінностей) для Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками стратегічне планування почало активно застосовуватися в діяльності закладів вищої освіти. Воно стало тим інструментом, без якого неможливо зробити прогноз на майбутнє в умовах динамічного змінного

середовища, тобто в умовах невизначеності та ризику. У своїй діяльності заклади вищої освіти постійно стикаються з різноманітними ризиками в зовнішньому та внутрішньому середовищі, тому ефективне функціонування й розвиток таких закладів вимагають ідентифікації та аналізування потенційних ризиків.

Актуальними ризиками вітчизняних закладів вищої освіти є:

– ризик скорочення бюджетного фінансування, ступінь впливу якого відобразиться на матеріально-технічному забезпеченні закладу (якщо деякі столичні університети вирішують цю проблему за рахунок інших джерел фінансування, то для регіональних закладів це є перешкодою розвитку та нормального функціонування закладу);

– ризик невідповідності освітніх програм потребам ринку праці, що останнім часом стає все більш вираженим, оскільки багато випускників працюють не за спеціальністю;

– ризик скорочення кількості абітурієнтів, який є надзвичайно актуальним особливо для регіональних навчальних закладів (причинами настання такого ризику є несприятливі демографічні зміни в країні, доступність програм для навчання у зарубіжних ВНЗ, зростання порогового балу для вступу на окремі спеціальності тощо);

– ризик відсутності конкурентоспроможності закладів вищої освіти на глобальному ринку (високі ціни на навчання в престижних вітчизняних закладах та постійне їх підвищення стимулюють абітурієнтів вступати до іноземних ВНЗ);

– ризик нестачі практичного досвіду та недостатньої кваліфікації викладачів;

– ризик низької компетентності випускників;

– ризик втрати ліцензії закладом.

Зклади вищої освіти повинні розробляти систему превентивних заходів, вжиття яких спрямоване на зниження ймовірності настання вищезазначених ризиків та мінімізацію ступеня їхнього впливу в процесі навчальної, науково-дослідницької, міжнародної діяльності.

Неперервні зміни в зовнішньому середовищі закладів вищої освіти спонукають до впровадження стратегічного планування та інших організаційно-управлінських інновацій в роботі організації, тому подальший розвиток навчальних закладів потребує визначення їх бачення, розроблення місії, формулювання стратегічних напрямів розвитку та цінностей.

Необхідність адаптації українських ЗВО до складних умов реформування економіки зумовила активізацію інтересу менеджменту до вироблення стратегій управління системою вищих навчальних закладів, оскільки без виявлення перспектив та прогнозування майбутніх тенденцій розвитку практично неможливо виробити тактичні заходи у складних ринкових умовах. Вироблення стратегії – це, по-перше, отримання певного уявлення про майбутній розвиток системи вищих навчальних закладів, а по-друге, активне використання для досягнення цих цілей сучасних методів управління, що забезпечують певну збалансованість та майбутні напрями її розвитку [2].

Провівши дослідження провідних закордонних ВНЗ, таких як Гарвардський університет (Harvard University), Каліфорнійський технологічний інститут (California Institute of Technology, CalTech), Оксфордський університет (University of Oxford), Кембридж (University of Cambridge), Массачусетський технологічний інститут (Massachusetts Institute of Technology, MIT), Стенфорд (Stanford University), Принстон (Princeton University), Берклі (University of California Berkley), Імперський коледж Лондона (Imperial College London, ІК Лондон), щодо наявності розроблених елементів стратегічного планування (табл. 1), можемо зробити висновок, що під час формування місії перш за все враховуються основні цілі діяльності, поєднання освітньої та наукової діяльності, формування громадянської позиції, системи цінностей та культури, трансфер інноваційної діяльності (знань, компетенцій, технологій тощо) у сферу економіки регіону, країни, світу, підтримка (наукове забезпечення) сталого розвитку суспільства, участь у розв'язанні місцевих, регіональних та глобальних екологічних проблем.

Стосовно українських навчальних закладів, то для аналізування їх стратегічних елементів ми вибрали Український католицький університет, Національний університет «Львівська політехніка», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Місії цих університетів подані в табл. 2.

Отже, кожен з аналізованих закладів у сформованій місії відображає пріоритетні напрями діяльності та намагається ідентифікувати себе в ринковому середовищі.

З урахуванням всього вищезазначеного робоча група кафедри менеджменту і адміністрування виступила ініціатором формування стратегічних елементів, а саме візії, місії та цінностей Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу задля формування конкурентних переваг та позиціонування університету на ринку освітніх послуг.

Візія ІФНТУНГ – це унікальний на теренах України та визнаний науковою спільнотою дослідницький університет з високим рівнем підготовки фахівців та потенціалом проведення науково-дослідної роботи в нафтогазовій галузі та суміжних секторах економіки, що інтегрується у світовий освітній, науковий та культурний простір, відкритий до співпраці, креативних ідей, інноваційних проєктів, розвитку студентів, науково-педагогічних працівників та співробітників відповідно до сучасних потреб суспільства та вимог зацікавлених сторін.

Діяльність ІФНТУНГ спрямована на виконання таких місій:

- підготовка висококваліфікованих фахівців для потреб паливно-енергетичного комплексу та сталого розвитку;
- наближення освітнього процесу до сучасних потреб на засадах неперервної, індивідуальної та дуальної освіти;
- здійснення діяльності в національному та міжнародному освітньо-науковому просторі;
- забезпечення розвитку потенціалу студентів, науково-педагогічних працівників та співробітників, а також їх можливостей щодо самореалізації в процесі спільної наукової, інноваційної та організаційної діяльності;
- забезпечення якості інфраструктури та створення комфортних умов для навчання й роботи;
- гармонізація зусиль освіти, науки, бізнесу, влади, громади для підвищення конкурентоспроможності та якості підготовки фахівців.

Таблиця 1

Місії зарубіжних університетів

Назва університету	Місія університету
Гарвард (Гарвард коледж) (Harvard University) [3]	Надання освіти громадянам та лідерам суспільства, чому слугує наша переконаність у перетворювальній силі вільних мистецтв та природничо-наукової освіти. Підтримка сталого розвитку суспільства, збереження оточуючого середовища.
Каліфорнійський технологічний інститут (Caltech) [4]	Розширення знань і служіння благу суспільства шляхом інтеграції наукової та освітньої діяльності університету. Створення та підтримка оточуючого середовища для себе та інших.
Оксфорд (University of Oxford) [5]	Служіння благу суспільства шляхом розширення знань та вдосконалення розуміння світу в процесі навчання й наукових досліджень.
Кембридж (University of Cambridge) [6]	Здійснення освітньої та наукової діяльності на найвищому міжнародному рівні досконалості, інноваційне партнерство з бізнесовою громадою, благодійними фундаціями та закладами охорони здоров'я. Турбота про сталий розвиток та збереження оточуючого середовища.
Массачусетський технологічний інститут (MIT) [7]	Розвиток знань та надання освіти студентам у галузі природничих наук, інформаційних технологій та в інших сферах, що слугуватимуть благу нації та всього світу у XXI столітті.
Стенфорд (Stanford University) [8]	Бути лідером та першовідкривачем у пошуку кращих шляхів надання якісної освіти.
Принстон (Princeton University) [9]	Досягнення найвищого рівня досконалості у здобутті та поширенні нових знань, а також вдосконаленні розуміння світу.
Берклі (University of California Berkley) [10]	Викладання, дослідження та служіння суспільству, що відображає нашу прихильність до критичного осмислення дійсності, відкритих дискусій, досліджень та інновацій, наше глибоке прагнення до вдосконалення світу.
Імперський коледж Лондона (Imperial College London, ІК Лондон) [11]	Досягнення найвищої досконалості в дослідженнях та освітній діяльності в галузі природничих наук, інженерії, медицини та бізнесу на благо суспільства.

Формування місії університетами України

Назва університету	Місія університету
Український католицький університет [12]	Український католицький університет є відкритою академічною спільнотою, яка живе східнохристиянською традицією та виховує провідників суспільства, професіоналів для служіння в Україні та за її межами в ім'я слави Божої, спільного блага й людської гідності.
Національний університет «Львівська політехніка» [13]	Національний університет «Львівська політехніка» є закладом вищої освіти, який бере участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку України через формування людського капіталу, надання високоякісних освітніх послуг та реалізацію інноваційних наукових досліджень відповідно до сучасних потреб економіки та вимог зацікавлених сторін, поширення наукових знань, культурно-просвітницьку діяльність, збереження та примноження кращих традицій університетської освіти.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка [14]	Перетворення університету на дослідницький заклад і головний навчально-науковий центр України з підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації. Університет нового типу покликаний виконувати завдання, визначені в Програмі економічних реформ України на 2010–2014 рр., щодо підвищення конкурентоспроможності української освіти та її інтеграції в єдиний європейський освітній простір.
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» [15]	Здійснення вагомого внеску в суспільний розвиток через дослідження, генерування нових знань, їх поширення та підготовку конкурентних фахівців і креативних особистостей.
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя [16]	Створення умов для надання якісної сучасної освіти через вільне творче навчання та наукові дослідження відповідно до суспільних потреб, зумовлених розвитком Української держави, науки, економіки та культури, а також глобальних процесів розвитку людської цивілізації.
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» [17]	Слід разом іти до вершин професійної досконалості та життєвого успіху кожного заради процвітання України шляхом забезпечення розвитку потенціалу та можливостей самореалізації студентів, науково-педагогічних працівників та співробітників у процесі їх спільної освітньої, наукової, інноваційної та організаційної діяльності; підготовка визнаних в Україні та за її межами фахівців-професіоналів нового покоління, а саме лідерів у сфері економіки, підприємництва, менеджменту, обслуговування, харчових та інформаційних технологій.

Інструментами реалізації місії та стратегічних цілей університету є його цінності. Цінності відображають принципи, якими керується університет, та переконання, які поділяють його співробітники.

Цінності ІФНТУНГ такі:

- гнучкість освітньої діяльності;
- готовність до змін;
- відкритість, співпраця та партнерство;
- професіоналізм;
- креативність та інноваційність;
- полікультурність;
- корпоративність та соціальна відповідальність;
- збереження та розвиток традицій;
- демократія, національна свідомість та активна громадська позиція;

– вимога якості, справедливості, ефективності освітньої та наукової діяльності.

Висновки. Таким чином, розвиток навчального закладу може бути успішним тільки на основі реалізації задекларованих напрямів діяльності, комплексного використання принципів стратегічного планування, в процесі якого формується та реалізується стратегія розвитку з урахуванням стратегічних напрямів діяльності університету, таких як надання освітніх послуг, науково-дослідна робота, міжнародна діяльність та студентське самоврядування. Стратегічне планування вищим навчальним закладом має здійснюватися на основі розгляду закладу як відкритої, складної та динамічної соціально-економічної системи, яка постійно змінює свої характеристики, отже, змінює конкурентну позицію на ринку освітніх послуг.

Список літератури:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. URL: https://www.nats_strategia (дата звернення: 21.01.2019).
2. Романова І. Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения. Ульяновск : Средневолжский научный центр, 2005. 324 с.
3. Harvard College. Mission Statement. URL: <https://college.harvard.edu/about/history> (дата звернення: 28.01.2019).
4. California Institute of Technology (CalTech). Mission Statement. URL: <http://www.caltech.edu/content/mission-statement> (дата звернення: 28.01.2019).
5. University of Oxford. Strategic plan 2013–2018. URL: <http://www.ox.ac.uk/about/organisation/strategic-plan> (дата звернення: 28.01.2019).
6. University of Cambridge. The University's mission and core values. URL: <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/the-universitys-mission-and-core-values> (дата звернення: 31.01.2019).
7. Massachusetts Institute of Technology (MIT). Mission. URL: <https://www.web.mit.edu/facts/mission.html> (дата звернення: 31.01.2019).

8. Stanford University. Stanford's Mission. URL: exploreddegrees.stanford.edu/stanfordsmission (дата звернення: 31.01.2019).
9. Princeton University. About Princeton. URL: <http://www.princeton.edu/main/about> (дата звернення: 31.01.2019).
10. University of California Berkley. About Berkley. Principles of Community. URL: <http://www.berkeley.edu/about> (дата звернення: 31.01.2019).
11. Imperial College London. Strategy 2015–2020. URL: <http://www.imperial.ac.uk/strategy> (дата звернення: 31.01.2019).
12. Стратегія 2020 Українського Католицького Університету. URL: <https://ucu.edu.ua/photogallery/strategiya-2020> (дата звернення: 07.02.2019).
13. Стратегія розвитку 2017–2020 Національного університету «Львівська політехніка». URL: library.lp.edu.ua/uk/strategiya-rozvytku-2017-2020 (дата звернення: 07.02.2019).
14. Програма розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2012–2020 рр. URL: http://www.program.Univ_2020 (дата звернення: 07.02.2019).
15. Стратегія розвитку ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана». URL: [http://www.strategy_kneu\(2\)](http://www.strategy_kneu(2)) (дата звернення: 07.02.2019).
16. Стратегія та концепція розвитку Тернопільського національного технічного університету. URL: http://www.TNTU_Strategy_2020 (дата звернення: 07.02.2019).
17. Стратегія розвитку ПУЕТ на 2017–2022 рр. URL: puet.edu.ua/.../strategiyi_rozvytku_puet_na_2017-2022 (дата звернення: 07.02.2019).

К ВОПРОСУ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИИ РИСКОВ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

В статье осуществлены идентификация и анализ рисков, имеющих высокую вероятность возникновения и значительную степень влияния на деятельность высших учебных заведений. Обоснована необходимость принятия превентивных мер по уменьшению влияния определенных рисков. Доказана целесообразность формирования и реализации основных элементов стратегического планирования для учебных заведений, а именно формирования видения, миссии, ценностей, стратегических целей и заданий в сфере предоставления образовательных услуг, научно-исследовательской работы, международной деятельности, студенческого самоуправления и т. д. Рассмотрен международный и отечественный опыт разработки миссии высшими учебными заведениями, предложены предложения по формулированию видения, миссии и ценностей для Ивано-Франковского национального технического университета нефти и газа. Формирование и реализация основных элементов стратегического планирования дают возможность ориентироваться на перспективу, рационально использовать имеющиеся ресурсы и развивать местные факторы конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: стратегическое планирование, учреждение высшего образования, риски высших учебных заведений, миссия, видение, ценности высших учебных заведений.

TO THE ISSUE OF RISK IDENTIFICATION PERFORMANCE AND USE OF ELEMENTS OF STRATEGIC PLANNING IN UKRAINE'S HIGHER EDUCATION STAFF

The article identifies and analyzes the risks that have a high probability of occurrence and a significant degree of influence in the activities of higher education institutions. The necessity of developing a system of preventive measures aimed at reducing the probability of occurrence of identified risks and minimizing the degree of their influence in the process of educational, research and international activity is substantiated. The necessity of forming and realization of the main elements of strategic planning is proved: the formation of a vision, mission, values, strategic goals and tasks in the field of providing educational services, research work, international activity, student self-government, etc. The international and national experience of forming a mission with higher education institutions is considered, namely, the University of Oxford, University of Cambridge, Massachusetts Institute of Technology, University of Cambridge, Harvard University of Technology, MIT, Stanford University, Princeton University, University of California, Berkley, Imperial College London, as well as leading universities of Ukraine. It is determined that each of them in the formed mission reflects the priority directions of activity and tries to identify itself in the market environment. The proposals and the formulation of the vision, mission and values for the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas were made. It is proved that the development of an educational institution can only be successful on the basis of implementation of the declared directions of activity, the integrated use of the principles of strategic planning in the process of which a development strategy is developed and implemented taking into account the strategic alternatives of the university's activities. It is they who can form competitive advantages and promote the strengthening of competitive positions both in the domestic and foreign markets. It is the formation and implementation of the main elements of strategic planning that allows us to focus on the perspective, rational use of available resources and develop local factors of competitive advantage.

Key words: strategic planning, institution of higher education, risks of institutions of higher education, mission, vision, values of institutions of higher education.